

EKSİK TEKRAR *

Doç. Dr. Kerime Üstünova

ÖZET

Eksik tekrar; gösteren yanı aynı, gösterilen yanı farklı dil birimlerinin aynı dil gerçeğine gönderme yapması demektir. Kimi zaman mesajların alıcıya iyice belletilmesi, eski bilgilerin dile yeniden sokulması gerektiğinde kullanılır. Daha önce kullanılan bir bilgi art ya da ön gönderim yoluyla iletişimde yeniden kullanılır. Bu yolla iletişim anında emekten ve zamandan tasarruf edilmiş, tekrara düşülmemiş, dolayısıyla dilin estetik yanı zarar görmemiş olur.

Anahtar sözcükler: *metin, gösteren, gösterilen, öngönderim, artgönderim*

ABSTRACT

The lacking repetition hints the case that the units of language of which the significant side is the same that the signiicatum side is different refers to the same case of language. It is preferred when one wishes to impose properly the relevant message onta the addressee and when it is necessary to reintroduce the former information into the language. The information used formerly is reconsidered in communication by means of either cataphora or anaphora. Saving both effort and time, avoiding the unnecessary repetition and therefore protection of the aesthetic aspect of lanfuage is the gains of such a consideration of communication.

Key words: *text, signifiant (significans, signifier), significatum (signified), cataphora, anaphora*

İletişim anında temel öğeler sürekli tekrarlanır. Kişiler, eşyalar, nesnelere, kavramlar, durumlar birden fazla bir biçimde söylenmek zorunda kalır. Fakat her şey çok açık olarak anlatılmayabilir; bazı kısımlar örtük, bazı kısımlar yalnızca sezdirilmek suretiyle verilebilir.

* Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi S.5, 2003/2, s. 179-186'da yayımlandı.

Böylece cümleler hem anlam, hem biçim yönüyle birbirine bağlanmış olur. Günay'ın söylemiyle;

“Bir metnin anlamı, anlatıdaki bazı durumların, nesnelere ya da kişilerin değişimi, dönüşümü ya da noktasal değişkenlikler içeren olayların anlatı boyunca yinelenmesiyle oluşur.”¹

Kodlayan, kod çözene her cümlede yeni bilgiler sunar. Önceki cümlede verilen bilgi, bir sonrakinde eski bilgi konumuna geçtiğinden yeni cümlede yer almayabilir. Ancak sonraki bilgiler, önceki bilgileri destekler konumdadır. Yani eski bilgilerle yeni bilgiler birbiriyle bağıntılı olmalıdır. Zaman zaman verilen bilgilerin pekiştirilmesi, mesajların ezberlenmesi, kodlamanın amacına ulaşması için eski bilginin de cümleye girmesi gerekebilir. Diğer yandan dilin estetiğe olan düşkünlüğü, tekrara düşmemeyi gerektirir. Çünkü dile katılan her göstergenin bir işlevi olmalı, alıcıya yeni bilgi sunmalıdır. Anlatıma katkısı olmayan, işi bitmiş göstergelerin dilde kullanılmasının bir anlamı yoktur. Bu nedenle dil tekrarı sevmez denir. Evet, dil tekrarı sevmez, ancak tekrardan da vazgeçemez.

Aslında derinlemesine düşünüldüğünde bu iletişim dizgesinin çalışması için sürekli bir şeyleri tekrarlaması gerektiği görülür. Dilde var olan sesler sınırlıdır. Türkçeyi ele alalım – konuşma dilinde sayı değişse de- toplam 29 sesle yazıyoruz. Öyleyse bu sesler, durmadan tekrarlanmalıdır. Aynı heceyi, aynı eki pek çok yerde görebiliriz. Aynı sözcükler, kullanım sıklıkları farklı olsa da değişik cümlelerde karşımıza çıkar. Seslerin tekrarı heceleri, hecelerin tekrarı sözcükleri, sözcüklerin tekrarı cümleleri, cümlelerin tekrarı cümle üstü birimleri oluşturur. Derken bunlar, dilin tekrardan başka bir şey olmadığı sonucunu doğurur. Bir

¹ Doğan Günay, Metin Bilgisi, Ankara Multilingual Yayınları 2001, s. 60

yandan estetik değerler korunacak, bir yandan dil birimleri kendi kuralları çerçevesinde sürekli tekrarlanarak dizgenin işlemleri sağlanacak. Bunun tek bir yolu vardır; o da tekrar yapılacak, ancak anlaşılmasını sağlanacak. İşte bu durum, bize tekrarları gizleme çabası biçiminde yansır.

İnsanoğlu, bilinç altında yer eden tekrara düşmeme endişesi içinde zamandan ve emekten tasarruf etmek amacıyla, estetikte tekrarı aynı pota içinde kaynatma yoluna gider. Anlatıma güzellik, güç kazandırmak için tekrarlardan yararlanabilir. Bunun için kendince yöntemler geliştirir. Bazen tek bir sözcükle, koca bir cümleyi, bazen cümleleri tekrarlayabilir, bazen de kod çözümleri onları işaret etmek suretiyle hatırlatabilir. Böylece karşımıza çeşitli tekrar biçimleri çıkar. Tam tekrar, eksik tekrar, kıvrımlı tekrar, aşamalı tekrar, sıfır tekrar, ters tekrar gibi. Bunları kimi zaman yüzey yapıda çok net görülecek tarzda, kimi kez derin yapıda bırakacak, yani gözle ve kulakla belirlenemeyecek tarzda dile yerleştirir.

Eksik tekrar; tekrar yapıldığı yüzey yapıda çok net görülmeyen, daha çok anlama yönelik bir türdür. Gösteren yanı farklı, gösterilen yanı aynı olan tekrar çeşididir. Tamamen, tekrara düşmeme endişesiyle insanoğlunun bulduğu bir yöntemdir. Sözcük, sözcük öbeği ve cümlelerin aynı dil gerçeğine göndermede bulunmalarıyla gerçekleşir.

Ben, sen, o, biz, siz, onlar, kendi, bu, şu, o, bunlar, şunlar onlar, böyle, şöyle, öyle, hepsi, kim, bazıları, kimi vb. öncül, görevsel biçimbirimler, genellikle eksik tekrar oluşturmada görev alırlar.

1. Ulan Emey Hanım, gel bu kez, sen bu işi hiç duymamış ol.

Kemal Tahir-Büyük Mal, s. 115

Hitap ya da bir başka deyişle seslenmeli tümleç (*Emey Hanım*) ile cümlenin öznesi (*sen*), aynı dil gerçeğine gönderme yapan iki dil birimidir. Öyleyse, *Emey Hanım = sen* sayılmalıdır. Bu durumda ikisi arasında tekrara dayalı bir ilişki vardır. Bu da eksik tekrardır.

Çünkü gösterenleri farklı; ama gösterilenleri birdir. Her iki yapı da ister *Emey Hanım*, ister *sen* diyelim, bize aynı şeyi düşündürmektedir. Bir başka deyişle seslenmeli tümleç ile öznenin ya da unvan öbeği ile zamirin gösterdiği kişi aynıdır.

2. *Az önce korkunç bir tipi vardı,(1) göz gözü görmüyordu. (2) Umut kesiciydi görünüş... (3) Tek insan yoktu sokaklarda. (4) Biri kocaman, biri minicik iki köpek koklaşa koklaşa bomboş yokuştan indiler. (5) Gittim gazeteleri aldım köşedeki tütüncüden. (6) Pazar sabahıydı, (7) her yer kapalı, (8) taşıtlar bile yitip gitmişler... (9) Sanki hep böyle sürüp gidecek; (10) kar, tipi, soğuk sürecek günlerce. (11)* Oktay Akbal-Kar Yağıyor, s.32

1, 2, 3, 4, 8, 9. cümlelerde anlatılan durum, bir tek sözcükle 10. cümleye yeniden sokulmuş. *Sanki hep böyle sürüp gidecek* cümlesinde yer alan *böyle*, alıcıya art göndermeyle korkunç tipi, göz gözü görmeyişi, umut kesici görünüşü, etrafta kimselerin olmayışını, her yerin kapalı olduğunu, taşıtların bile ortadan kaybolduğunu düşündürmektedir. Bu eski bilgileri cümleye bir kez daha sokmak yeniden zaman ve emek harcamaya neden olacağından verici bize bunları bir ipucuyla anımsatma yolunu seçmiştir. Dolayısıyla bir zarfla “*böyle*” sözü edilen şu cümlelerin eksik tekrarı yapılmaktadır.

az önce korkunç bir tipi vardı,
göz gözü görmüyordu.
umut kesiciydi görünüş...
tek insan yoktu sokaklarda.
her yer kapalı,
taşıtlar bile yitip gitmişler...
kar, tipi, soğuk sürecek günlerce.

BÖYLE

3. *Birden baktım ortalık güneş içinde!... Kar topluyor derler buna. Kar, tipi, fırtına bir an duraklar, sonra yeniden, hem de eskisinden beter bir şiddetle yeniden başlar.*

Bu(na) = kar, tipi, fırtına bir an duraklar, sonra yeniden, hem de eskisinden beter bir şiddetle yeniden başlar

Yazar, önce eksik tekrar yolunu seçip ardından “bu” ile ne anlatmak istediğini tanımlama yolunu seçmiş. Böylece ön göndermeyle işaret zamiri, kendinden sonra gelen cümlelere bağlanmış, aralarında eksik tekrar yoluyla anlamsal bağ kurulmuş olur.

4. Bir nar tanesi, fasulye, nohut, kuru incir, mısır, kuru kara üzümçükler ve fıstıklar hepsinin üzerinde birazcık gülsuyu gezdirilmiş, ne hoş ne güzel!

nar tanesi, fasulye, nohut, kuru incir, mısır, kuru kara üzümçükler ve fıstıklar = hepsi

Aynı cümle içinde bağlama öbeğinin zamirle (*hepsi*) tekrarı söz konusudur.

5. Kıyamete bir saat vardı. Tam bir saat. Bir ipte yürüyorum. Ansızın kopacak. En umulmadık, en güçlü yerinden. Bir yerde değilim. Birçok yerdeyim. Bir kişi değilim. Birçok kişiyim. Yüzlerceyim.

A- Kıyamete bir saat vardı. Tam bir saat.

B- Ansızın kopacak. En umulmadık, en güçlü yerinden.

C- Bir yerde değilim. Birçok yerdeyim

D- Bir kişi değilim. Birçok kişiyim. Yüzlerceyim.

Yukarıdaki cümlelere çıplak gözle bakıldığında birbirlerinin tekrarı oldukları söylenemez. Üç boyutlu resme bakar gibi bakılırsa, derin yapı hesaba katılırsa aslında bu cümlelerin birbirlerini tekrarladıkları ortaya çıkar. Şöyle ki;

A- kıyamete bir saat vardı. tam bir saat.

Yüzey yapıları birbirinden farklı bu iki cümlede ortak olan, yalnız “*bir saat*” sıfat tamlamasıdır. Yazar, aynı cümleyi üst üste iki kez söylediğini gizlemek için şöyle bir yöntem geliştirmiştir.

1. “*Kıyamete bir saat vardı*”; tümleç+özne+yüklem dizgisinde üç ögeli bir cümledir. “*Tam bir saat*” yüklemlili kesik cümledir. Ortak kullanılan bazı birimler, yüzey yapıya çıkmamıştır. İki cümlenin yüklemine ve tümlecini *-vardı / kıyamete-* ortak kullanmış, ilk cümlede verip ikincide var saymış. Yani bunları sıfır tekrar yoluyla derin yapıda bırakmış. Eksilteleri yerine koyduğumuzda her iki cümlenin derin yapıda şu biçime ulaştığını görürüz: *kıyamete bir saat vardı. kıyamete tam bir saat vardı*. Demek ki, derin yapıda ikinci cümle de, tümleç+özne+yüklem sıralamasında üç ögelidir. Yüzey yapıda yalnız özneler yer almıştır.

2. “*Kıyamete bir saat vardı*” ile “*kıyamete tam bir saat vardı*” cümlelerini iletişim değerleri açısından karşılaştırdığımızda aralarında bir fark olmadığı görülür. Yazar ilk cümlede kıyamete bir saat, yani altmış dakika kaldığını bildiriyor. Zaman kavramını yükleme yaklaştırarak bu bilgiyi ön plana çıkarıyor. İkinci cümlede ise, tümleç ve yüklemi derin yapıda bırakıyor. Çünkü okuyucu nasıl olsa onların iletildiği bilgiye sahiptir. Ayrıca asıl vurgulamak istediğini öne çıkarmak için diğer birimleri yüzey yapıda tutmuyor. Sanki ikinci cümlede bize yeni bir bilgi veriyormuş gibi yapmış. Üstelik bunu, fazladan “*tam*” sözcüğünü ekleyerek güçlendirmek istemiş. İkinci cümlede okuyucuya sunulan bilgi *tam bir saat* ile sınırlandırılmıştır. İletişim değeri açısından bakınca “*bir saat*” ile “*tam bir saat*” arasında ne fark var? İkisi de altmış dakika eder. Yazarın her iki cümlede verdiği bilgi aynıdır. Yani ikinci cümledeki bilgi eski bilgidir. Farklı bilgi yoktur. Her iki cümle hem biçim, hem anlam bakımından birbirinin tekrarıdır. Ancak gösterenleri farklı gösterilenleri aynıdır. Bu nedenle eksik tekrar örneği sayılmalıdır.

Peki neden yazar böyle bir yol izlemiştir? Bunun tek bir nedeni vardır. Yazar, yani kodlayanın tek amacı kafasındakileri alıcının yani kod çözenin belliğine aktarmaktır. Bir başka deyişle tasarladıklarını okuyucunun kendi gibi algılamasını sağlamaktır. Bunun için vericiler, bir takım çareler arar. Burada yazar, okuyucuyu zaman kavramında odaklamak istemektedir. Demek ki, bu bilgiyi önemsemektedir. Öyleyse ilerideki cümlelere zemin hazırlamalı, okuyucuyu daha verilecek olanları almaya hazır kıvama getirmeli. İşte bunun için aynı cümleyi zaman kavramını öne çıkaracak biçimde tekrarlıyor. Böylece hem tekrar yaptığı belli olmayacak, dilin estetik yanını korumuş olacak, hem verdiği bilginin önemini vurgulamış olacaktır. Bu durumda *kıyamete bir saat vardı = tam bir saat* sayılmalıdır.

B- Ansızın kopacak. En umulmadık, en güçlü yerinden.

Bu örnekte de yukarıdaki gibi yüklem eksiltiye bırakılmış ikinci cümlede birincinin bir çeşit tekrarı yapılmıştır. Fakat burada her iki cümlede farklı bilgiler vardır. İlkinde zaman, ikincide duruma yönelik yeni bilgiler vardır. Eksiltiler tamamlandığında her iki cümlenin üçer ögeli olduğu görülecektir.

İp ansızın kopacak. **İp** en umulmadık **yerinden**, en güçlü yerinden **kopacak**.

Buradaki asıl eksik tekrar örneği, *en umulmadık yerinden, en güçlü yerinden yapılarında* gerçekleştirilmiştir. Çünkü bir ipin güçlü olan yerinden kopması beklenmez. Böylece ipin güçlü yanı, kopmasının umulmadığı yanıdır. Verici söz oyunu yaparak alıcının gözünü ve kulağını boyamıştır. Öyleyse *en umulmadık yer = en güçlü yer* arasında eksik tekrar ilişkisi vardır. Her ikisinin de gösterileni aynıdır.

C- Bir yerde değilim. Birçok yerdeyim.

“Bir yerde değilim” ile “birçok yerdeyim” cümlelerdi aralarındaki tek fark olumsuzluk-olumluluktur. *Bir yerde değilim, birçok yerdeyim demektir.* Yani her ikisi de, göstereni farklı, gösterileni aynı olan iki cümledir. Yazar, bir yandan görünüşte tekrara düşmemek, bir yandan

da cümlede verilen bilgiye dikkat çekmek için bu yola başvurmuştur. Sanki iki farklı bilgi sunmaktadır. **Ben bir yerde değilim = ben birçok yerdeyim.** Oysa eksik tekrar vardır.

D-Bir kişi değilim. Birçok kişiyim. Yüzlerceyim.

Yukarıdakine benzeyen bir biçimde, yazar olumsuzluk-olumluluk ilişkisinden yararlanarak eksik tekrar yapma yoluna gitmiştir. “*Bir kişi değilim*” cümlesi, “*bir çok kişiyim*” anlamındadır. Her ikisinde de sayı belirsizdir. *Birçok* çokluk anlatmasına karşın sayıyı tam vermez. Fakat ardından gelen üçüncü cümlede sanki bize sayısını vermek ister gibidir. “*Yüz*” sözcüğü ile umutlandırmış; ama {-IercE} birimiyle buradaki sayıyı da belirsizleştirmiştir. *Yüzlerce* de, *birçok* gibi belirsiz çokluk anlatır. Bu durumda üç cümlenin de birbirini eksik tekrar yoluyla tekrarlaması söz konusudur.

ben bir kişi değilim = ben birçok kişiyim = ben yüzlerce kişiyim

Aynı bağlamda yer alan cümlelerin sürekli tekrarlanarak alıcıya sunulmasını dilin en az çaba ilkesi, tekrarı sevmeme, zamandan ve emekten tasarruf, estetik vb. kaygılarla kabul etmek mümkün değildir. Anlatım özelliklerinin kabul edilebilir nitelikte olması gerekmektedir. İşte bu nedenle yazar nerdeyse her cümleyi tekrarlayarak veriğini saklamak için hem eksik tekrarı seçmiş, hem de her cümlede yaptığı eksik tekrarla ilgili olarak yöntem değiştirmiştir. İlk grupta öğeleri derin yapıda bırakma yoluyla ikinci örnekte söz oyunuyla, üçüncü grupta eksiltiye başvurmaksızın olumsuzluk-olumluluk ilişkisiyle eksik tekrar yapmıştır. Dördüncü örnekte ise, sanki üçüncü gurubu tekrarlıyor gibi gözükse de bu kez cümle sayısını üçe çıkarıp tekrara düştüğünü gizlemektedir.

Sonuç: İletişim aracı olan dil, aynı zamanda bir göstergeler sistemidir. Göstergelerin gösteren ve gösterilen olmak üzere çift yanı vardır. Bunlar arasındaki ilişki nedensizliğe dayandırılır ve alışkanlık sonucu ortaya çıkar. Bir ek, bir sözcük, bir cümle aynı zamanda bir göstergedir. Her gösterge biçimsel olarak kendisinden farklı; ama anlamsal olarak kendisiyle

ilintili başka bir göstergeyle eşleşebilir. Aynı dil gerçeğini tam ya da kısmen işaret edebilir. İşte bunun sonucu olarak ortaya çeşitli tekrar türleri çıkar. Eksik tekrar, iletişimde sık rastlanan tekrar çeşitlerinden biridir. İletişim anında bir nesnenin, kişinin, kavramın, durumun yeri geldikçe tekrarlanması cümleler arası anlam bağına kuran özelliklerdendir. Yani aynı bütünde yer alan cümlelerin birbirine bağlanmasını sağlayan özelliklerden biridir.

KAYNAKÇA

Akbal, O. (1998), “Kıyamete Bir Saat”, *İlk Yaz Devrimi*, İstanbul, Can Yayınları.

Akbal, O. (1998), “Kar Yağıyor”, *İlk Yaz Devrimi*, İstanbul, Can Yayınları.

Durak Mustafa (2000); *Her Yönüyle Tahsin Yücel*, Ankara, Multilingual Yayınları.

Günay, D.(2001), *Metin Bilgisi*, Ankara, Multilingual Yayınları.

Kıran, Eziler A.(1990), “Dilbilim-Göstergebilim İlişkileri”, *Dilbilim Araştırmaları 1990*, Ankara, Hitit Yayınevi, s. 51-62.

Kıran, Z. (1996), *Dilbilim Akımları*, Ankara, Onur Yayınları.

Korkmaz, Z. (2003), *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, Ankara TDK Yayınları: 827.

Özkan, Bülent, (2004), “Metindilbilimi, Metindilbilimsel Bağdaşıklık ve Haldun Taner’in “Onikiye Bir Var” Adlı Öyküsünde Metindilbilimsel Bağdaşıklık Görünümleri”, *Adana, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13/I, s. 167-182.

Rifat, M. (1998) *XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları*, İstanbul, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.

Tahir, K. (1970), *Büyük Mal*, Ankara, Bilgi Yayınevi.

Uçan, Hilmi, (2003), “Dil, Yazar, Metin, Eleştiri Bağlamında Yapısalcılık”, *Hece Dergisi Eleştiri Özel Sayısı*, İstanbul, Hece Yayınları, S. 77-78-79, s. 209-219.

Uçan, Hilmi, (2003), “Eleştiri Yöntemleri ve Göstergibilimsel Eleştiri”, *Hece Dergisi Eleştiri Özel Sayısı*, İstanbul, Hece Yayınları, S. 77-78-79, s. 220-227.

Üstünova, K. (2001), “Eksilti ya da Sıfır Tekrar”, *Dil Yazıları*, Ankara, Akçağ Yayınları, s. 111-121.

_____ (2001), “Cümle Çözümlerinde Yüzey Yapı-Derin Yapı İlişkileri”, *Dil Yazıları*, Ankara, Akçağ Yayınları, s. 165-174.

Yücel, Tahsin (1982), *Yazın ve Yaşam*, İstanbul, Yol Yayınları, ikinci baskı.

_____ (1989), *Aykırı Öyküler*, İstanbul, Can Yayınları.

_____ (1997), *İnsanlık Güldürüsü'nde Yüzler ve Bildiriler*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.